

hoe zit het met de lezers die net als de auteur van het boek (al dan niet eeuwige) studenten zijn van het Nederlands als tweede taal? Dankzij de duidelijke en dubbel en dwars toegelichte marginale – en daardoor voor niet-native speakers potentieel lastige – constructies heeft Kirsner ook hén een welkom handje geholpen.

Over de auteur

Alan K. Scott is docent aan de University of Nottingham. Hij onderzoekt voornamelijk variatie in het (Nederlandse en Duitse) alledaagse taalgebruik, vooral in de sociale media. Zijn boek over de geschiedenis van de genitief in het Nederlands en het Duits verscheen in januari 2014 bij Brill. alan.scott@nottingham.ac.uk

In aflevering 3 van 2014 is een aantal fouten geslopen in onderstaande recensie. De redactie heeft dan ook tot een rectificatie besloten.

Scott, Alan K., *The genitive case in Dutch and German. A study of morphosyntactic change in codified languages*. Leiden / Boston, Brill, 2014. ISBN 978 9004 181 441 (hardback) / 978 9004 183 285 (e-book). €114

Van nae des Conings doot tot het milieu der musical-fanaten. De ontwikkeling van de genitief in het Nederlands en in het Duits

Barbara Schlücker

Er wordt over het algemeen aangenomen dat de genitief – met uitzondering van een reeks vaste uitdrukkingen – in het hedendaags Nederlands niet meer bestaat. Het feit dat Alan K. Scott recentelijk een boek over de ontwikkeling van de genitief vanaf de vroegmoderne tijd tot in de hedendaagse taal heeft gepubliceerd mag daarom verbazing wekken. Nochtans, zoals de auteur al in eerder gepubliceerde artikelen heeft laten zien (Scott 2011, 2012), bestaan er in het moderne Nederlands wel enkele productieve genitiefpatronen, ook al zijn deze zowel formeel als ook semantisch nogal beperkt.

Het centrale onderwerp van het boek is de beschrijving van de genitief in het Nederlands en het Duits vanaf de zestiende eeuw tot in de hedendaagse taal vanuit een *usage-based* perspectief. Hierbij worden de verschillende genitiefconstructies, dat wil zeggen de adnominale genitief (*het milieu der musical-fanaten, das Buch meines Vaters*), de adverbale genitief (*hongers sterven, der Opfer gedenken*), de prepositionele genitief (*op grond der berigten van M. Christ, entlang der Grenze*)

en de adjectivische genitief (*der Latynsche taale onkundig, eines Verbrechens fähig*), apart behandeld. Daarnaast worden ook andere constructies onderzocht die zich volgens Scott uit de genitief hebben ontwikkeld maar nu als onafhankelijke constructies moeten worden beschouwd, zoals de prenominaal possessieve -s (cf. *moeders fiets*). Uitgaande van het feit dat de historische ontwikkeling van de genitief vooral een proces van deflexie is, dat wil zeggen het verdwijnen van deze naamval, wordt de genitief altijd in de context van concurrerende constructies behandeld die de plaats respectievelijk de functie van de genitief overnemen, zoals onder meer de *van*-frase (vergelijk *de brieven mijner vrienden* versus *de brieven van mijn vrienden*).

Het boek bevat acht hoofdstukken. Na de feitelijke inleiding (hoofdstuk een) worden in drie inleidende hoofdstukken achtereenvolgens de principes van morfosyntactische veranderingen uitgelegd (hoofdstuk twee), een algemene, typologische schets van de genitief getekend (hoofdstuk drie) en een overzicht en toelichting van de gebruikte databases en de methodologie gegeven (hoofdstuk vier). Het hoofdgedeelte van het boek wordt gevormd door de twee hoofdstukken over de ontwikkeling van de genitief in het Nederlands (hoofdstuk vijf) en in het Duits (hoofdstuk zes) die samen ongeveer twee derde van het geheel beslaan. Het boek wordt afgerond met een hoofdstuk over de relatie tussen morfosyntactische veranderingen en codificatie, dat wil zeggen de standaardisering van de structurele eigenschappen van een taal onder andere door normatieve werken zoals woordenboeken en grammatica's (hoofdstuk zeven). Daarbij sluit de samenvatting annex het besluit aan (hoofdstuk acht). In alle hoofdstukken alsook in de appendix zijn talrijke tabellen en afbeeldingen te vinden.

De centrale stelling van het boek is dat morfosyntactische veranderingen, in dit geval het verdwijnen van een naamval, in directe samenhang kunnen staan met de normering en de codificatie van een taal. In de Germaanse talen Engels, Zweeds, Duits en Nederlands hebben in principe dezelfde morfosyntactische veranderingen plaatsgevonden, die telkens geleid hebben tot de afbouw van de genitief. Een belangrijk verschil tussen het Engels en het Zweeds aan de ene kant en het Duits en het Nederlands aan de andere bestaat echter daarin, aldus Scott, dat deze veranderingen in het Engels en in het Zweeds eerder hebben plaatsgevonden dan in de twee andere talen. Tegen de tijd dat normering en codificatie in het Engels en het Zweeds inzette was de genitief in deze talen al lang volledig verdwenen. In het Duits en in het Nederlands daarentegen was het deflexieproces op dat moment nog gaande. De normering en codificatie vanaf de zestiende eeuw leidde daarom tot een stabilisatie en – in het geval van het Nederlands – zelfs tot een herleving en een tussentijdse toename van het gebruik van de genitief. In het Nederlands is de afbouw van de genitief uiteindelijk pas in de twintigste eeuw voltooid, wat weer te maken had met normatieve veranderingen.

Omdat normering en codificatie een centrale rol in het betoog spelen, zijn register en medium (gesproken/geschreven taal) een belangrijke factor van het onderzoek. Scott laat dan ook voor beide talen doorgaans zien hoe de verschillende subconstructies (de adnominale genitief, de adverbale genitief et cetera) zich in de formele en informele (en voor zover beschikbaar ook in de gesproken) taal ontwikkelen. Verrassend genoeg is het verschil tussen het formele en informele domein in veel gevallen minder duidelijk dan verwacht. Om hiervoor twee voorbeelden te geven: in de negentiende eeuw ligt in het Nederlands de verhouding tussen het gebruik van de adnominale genitief in relatie tot de *van*-frase in de informele taal (egodocumenten, dat wil zeggen dagboeken en brieven) bij 32 tegenover 68 procent. In de formele taal is de verhouding in dezelfde periode 40 tegenover 60 procent. Zoals te verwachten wordt de genitief dus in de informele taal minder vaak gebruikt dan in de formele taal, maar het verschil is niet erg groot. Een tweede voorbeeld betreft het hedendaags Duits: in alle constellaties (geschreven formele taal, gesproken formele taal, geschreven informele taal, gesproken informele taal) is de adnominale genitief frequenter dan de constructie met *von*. Sterker nog: bij drie van deze vier groepen is de verhouding met een aandeel van ongeveer negentig procent genitiefconstructies en tien procent *von*-frases bijna identiek, alleen in gesproken informele taal zijn er meer *von*-frases te vinden (genitief: 76 procent, *von*-frase: 23 procent).

In de hedendaagse taal is er dus een duidelijk verschil tussen het Duits en het Nederlands. In het Nederlands is het productieve gebruik van alle genitiefconstructies (adnominaal, adverbaal et cetera) volledig verdwenen en er zijn alleen nog maar vaste uitdrukkingen als relict van deze naamval. Wél bestaat er een productief patroon dat gebaseerd is op de kenmerken van de adnominale genitief maar dat uiteindelijk qua vorm en semantiek veel beperkter is dan de echte naamval. Dit patroon zou dan ten grondslag liggen aan authentieke hedendaagse voorbeelden zoals *de kroonprins der keepers of het probleem der overbevolking*. Afhankelijk van de tekstsoort ligt het aandeel van dergelijke vormen in verhouding tot de *van*-frase tussen 0,8 en 9,8 procent. In het Duits bestaat de adverbale, de prepositionele en de adjectivische genitief wel, maar is erg beperkt. De adnominale genitief daarentegen is – als echte naamval – springlevend. Zelfs in de gesproken informele taal wordt er in drie vierde van de gevallen waar in principe zowel de genitief als ook de *von*-frase mogelijk is de genitief gekozen. Het onderzoek laat dus zien dat er geen feitelijke basis is voor de pessimistische voorspellingen over de ondergang van de genitief in het Duits die tegenwoordig zowel in de pers maar gedeeltelijk ook in de vakliteratuur te vinden zijn (en Alan Scott laat ook zien dat er al in de negentiende eeuw dergelijke klachten waren).

Uit de bovengenoemde voorbeelden blijkt tevens dat Scotts onderzoek op groot-schalige en systematische manier datagebaseerd is. Het verschilt in dit opzicht ook

van eerdere studies over hetzelfde onderwerp. Voor elke periode in beide talen is er gebruik gemaakt van reeds bestaande of zelf opgestelde corpora die variëren qua register en tekstsoort. Voor de hedendaagse taal houdt dat ook corpora met gesproken taal in. De keuze van deze bronnen en de oplossing voor mogelijke methodologische problemen worden in hoofdstuk vier uitvoerig verantwoord.

Naast de boven geschetste ontwikkelingen wordt er ook een reeks gerelateerde fenomenen en deelconstructies behandeld, bijvoorbeeld van het type (... *is*) *typisch des vrouws*. Verder wordt er veel aandacht besteed aan de veranderingen in het Duits op het gebied van het weglaten van de -s bij ontleende woorden en eigennamen (*die Entstehung des Internet* versus *die Entstehung des Internets*) en aan het ontstaan van de prenominale possessieve -s in het Duits en in het Nederlands (*Anna's fiets*, *Vaters Hose*, *de auteurs grootvader*).

Scotts studie blinkt uit door haar zorgvuldige en gedetailleerde onderzoek en door haar contrastieve aanpak. Het boek is voorzien van talloze voorbeelden. De empirische gegevens worden doorgaans door afbeeldingen en tabellen verduidelijkt. Daardoor, en door de duidelijke manier van schrijven, is het boek goed leesbaar. Behalve incidentele fouten en het feit dat enkele stellingen en resultaten naar mijn smaak iets te vaak worden herhaald en/of samengevat is er weinig kritiek te geven. Iets minder overtuigend dan de rest vond ik alleen het hoofdstuk over het verband tussen codificatie en morfosyntactische veranderingen (hoofdstuk zeven) omdat er door de herhaling van de resultaten van de voorafgaande hoofdstukken een zekere redundantie ontstaat en de uiteindelijke analyse van het verband in verhouding nogal beknopt lijkt. Ook de verklaring waarom de herleving of stabilisatie van de genitief in feite al iets vóór het begin van de normering en codificatie begonnen is (p. 320, p. 329) blijft een beetje vaag. Dat doet echter geen afbreuk aan de informativiteit van het hele boek en het leesplezier (ondanks een omvang van bijna vierhonderd bladzijden). Vooral door haar brede empirische basis levert deze studie een fundamentele bijdrage aan de beschrijving van de ontwikkeling van de genitief en gerelateerde fenomenen in het Nederlands en het Duits.

Scott, Alan K., 'The position of the genitive in present-day Dutch'. *Word Structure* 4, (1) 2011. 104-135.

Scott, Alan K., 2012. 'A constructionist account of the Modern Dutch adnominal genitive'. Ferenc Kiefer, Mária Ladányi & Péter Siptár (red.), *Current issues in linguistic theory: (Ir)regularity, analogy and frequency*. Amsterdam, 2012.

Over de auteur

Barbara Schlücker habilitteerde in 2012 in de Duitse en de Nederlandse taalkunde. Tegenwoordig is zij als onderzoeker verbonden aan de Freie Universität Berlin met

een taalvergelijkend project over nominale constructies met eigennamen in het Duits, Nederlands en Engels. barbara.schluecker@fu-berlin.de

Frans Hinskens & Johan Tældeman (red.), *Language and space. An international handbook of linguistic variation. Volume 3: Dutch*. Berlin/Boston, De Gruyter Mouton, 2013. ISBN 978 3110 180 053. € 389.

Een gewichtig boek: *Language and space*

Jan Stroop

Als er iets is waaruit blijkt dat het onderzoek van taalvariatie tegenwoordig nieuwe richtingen inslaat, dan is dat het lijstje kaarten in het derde deel van de serie *Language and space; an international handbook of linguistic variation: Dutch*, geredigeerd door Frans Hinskens en Johan Tældeman.

In het boek staan veertig kaarten. Drie ervan gaan over woordgeografisch onderzoek, maar alleen het kaartje met de benamingen voor ‘prikkelraad’ beslaat een stukje Nederlands taalgebied, te weten West- en Oost-Vlaanderen. Tekenend is ook dat van de 937 bladzijden van *Volume 3: Dutch* er veertien bladzijden gaan over ‘word geography’. Geen woord over een begrip als ‘lexical gap’. En dan te bedenken dat ik in 1966 bij het Dialectenbureau aangesteld werd speciaal om de *Taalatlas van Noord- en Zuid-Nederland* te redigeren. Die Taalatlas was voornamelijk woordgeografisch van inhoud; het samenstellen van die atlas was toen een van de hoofdtaken van het Dialectenbureau.

Mij viel ook op hoeveel aandacht er door verschillende auteurs besteed wordt aan het Poldernederlands, dat toch geen geografische dimensie heeft, terwijl dialectgeografische artikelen (met kaartjes!) die gaan over nasalering, diftongering, t-deletie en reductie, deletie en insertie van de sjwa in de literatuuropgaven ontbreken.

Voor de aankondiging van dit omvangrijke boek heb ik maar beperkte ruimte gekregen, ongeveer één woord per bladzijde. Dan kan ik maar het beste beginnen met een beschrijving. De opzet van dit boek is die van de serie *Language and space*, die opgezet is door Jürgen Erich Schmidt, hoogleraar te Marburg. Het boek heeft vier delen:

- a. *History of the field*; over de geschiedenis van het dialectonderzoek.
- b. *The major dialect regions of Dutch: linguistic structure, spectrum of variation and dynamics*; geeft een beschrijving van de kenmerken van de dialectgroepen.
- c. *Supra-regional and regionally-unbound aspects*; over verschijnselen die in meer